

Ismeretes, hogy a balatoni védelmi harcok után a 3. Ukrán Front hadműveleti szünet nélkül kezdte meg támadó hadműveletét. A 17. légihadserег ekkor a szárazföldi csapatok harcának támogatása mellett egyik igen fontos feladatként kapta, hogy az ellenséges vasúti csomópontok és szerelvények elleni tömeges támadásokkal bénítsa a tartalékok előrevonását és vágja el a visszavonulás lehetőségét. Erre az időre a szovjet légierő már gyakorlatilag oszdatlanul uralkodott a légtérben. A fasiszta légierő egyre komolyabb veszteségeket szenvedett. A bécsi hadművelet idején pl. (április 6—13. között) csak ebben a térségben 155 repülőgépet veszített.

A bécsi támadó hadművelet befejezése

után a 3. Ukrán Front védelemre rendezkedett be. Az európai hadszíntéren közeledett a háború befejezése. Ám a 17. légihadserег még mindig aktív harcot vívott. Egyes részeit ugyanis a 2. Ukrán Front prágai hadműveletének támogatására rendelték.

1945. május 9. a győzelem napja. A szovjet pilóták, a 17. légihadserег harcosai, befejezték harcukat. A könyv záró soraiban a szerzők azonban sokukról elmondják, mit csinálnak napjainkban, közel három és fél évtizeddel a küzdelmek után. Az azóta végzett munkáért sem jár kevesebb tisztelet, mint a háborús évek sok-sok tiszteltéért.

Mucs Sándor

FRANZ HUBMANN—ERNST TROST

## DAS TAUSENDJÄHRIGE ÖSTERREICH

(Verlag Molden, Wien—München—Zürich, 1975. 320 o.)

A fennállásának ezeréves jubileumát ünneplő Ausztria történeti múltjáról színvonalas kiadványt jelentetett meg kontinensünk egyik legpatinásabb, nagyíró kiadója, az osztrák Molden kiadó. A mű jellegénél és tartalmánál fogva kiemelkedik a szokvány emlékalbumok sorából: tulajdonképpen egy nagylélegzetű történeti-művelődéstörténeti esszégyűjtemény, amelyet gazdag fényképanyag illusztrál. A mű színvonalát a két szerző személye garantálja: a szövegrész Ernst Trost munkája, a jelentős publicistái és esszéistái, aki mint kultúrhistorikus is az európai élmezőnyhöz tartozik. Szerzőtársa, a neves fotóművész, Franz Hubmann, a „Magnum” c. művelődéstörténeti-művészi folyóirat egyik alapítója, kinek munkásságához a második világháború utáni nyugati fotóművészet megújulása kapcsolódik.

A mű célját a szerzők elsősorban abban látják, hogy az olvasót végigvezetik egy olyan ország történelmén, amely „több, mint földrajzi vagy politikai fogalom”, s ezen ország történelmi múltja hitvallás „ama kis (elkülönített) világ mellett”, amelyben „a nagy világ előbb önmagát kipróbálja”. E hitvallást Friedrich Hebbeltől kölcsönzik, egy bevándorolt északnémettől, de vehették volna — mint mondják — a többi bevándorlótól is, Savoyai Jenőtől, Ludwig van Beethoventól, vagy ama svájci gróftól, akik

Habsburgoknak nevezték magukat, s tették Ausztriát azzá, amivé lett: egy kozmopolita történelmi alkotássá, az emberiség történetének próbaműhelyévé, ahol a próba után, azt kiállva, minden elindult a nagyvilág felé, hogy ott kiterebélyesedjen és kitörölhetetlen nyomot hagyjon az egész emberiség történelmében.

Bármennyire is szép ez a hitvallás, Ausztria története ennél sokkal bonyolultabb, és korántsem olyan kicsengésű minden vonatkozásban, mint ahogy az a hitvallásból következik. Igaz, kevés ország bővelkedik annyi történelmi eseményben, méghozzá olyanokban, amelyek hatása egyetemes érvényű volt. E kevés országhoz Ausztria mindenképpen hozzászorolható. Mert ha csak a középkort nézzük, az olvasót elbűvölik a krónikák örökbecsű sorai feudális nagyurak, hercegek, grófok, császárok hatalmi harcairól, színes világaról, középkori városok vonzó hétköznapjairól, szerzetesrendek buzgó tevékenységéről (amelyek kézzelfogható relikviái a 20. század nagyértékű kincsei és hagyományai). Kár, hogy e színes kavalkádból, a csodálatos idilli világból hiányzik a dolgozó ember, az, aki e világot két keze munkájával fenntartotta, eltartotta, miközben ezeréves harcát folytatta önmaga és mások fenntartásáért: a remek esszék sorai semmit nem árulnak el ezekről az emberekről, a társadalom óriási többségéről. Az ezeréves Ausztria

története csak az előbbiekből állott volna? Eme abszurditás nyilvánvalóságát a mű utolsó fejezetei is megerősítik. A Ballhausplatztól a Heldenplatzig c. fejezet néhány mondata utal azokra is, akik a történelem valódi hordozói. Itt a tömegekről van szó, Metternich rendszerének megdöntőiről, a világháború poklát megjárta, végigszenvedett kisemberekről, a Hitler-ellenes anifasiszta harc névtelen hőseiről. De ha szó is van róluk, csak a történelem „szeszélyeinek” kiszolgáltatott alakokként, vagy a jó értelemben vett „istenadta nép”-ként, céltudatosság nélküli, emberi emóciók rabjaként.

Mindez persze nem jelenti a mű meglevő értékeinek kétségbevonását. Rendkívül értékes fejezeteivel a középkori feudális világot megrázkódtató eszmeáramlatokról, a világi-egyházi hierarchia osztályuralmát védeni és fenntartani hivatott ellenáramlatokról, szervezettek, szekták, fejedelmi udvarok belső életének megkapó ábrázolásával az olvasó szinte a történelem központjában érzi magát, még akkor is, ha e történések a valóság talaja fölött lebegnek. Ezekben a fejezetekben azonban nem egy olyan megállapítás is megtalálható, amelyekkel a történészek nagy táborra vitatkozik. Ezek közül is mindjárt az első a Habsburg-ház egyetemes történeti szerepének a valóságnál sokkal kedvezőbb beállítására. Kirívó példája ennek a „nyugat védőbástyája” cím ráerősökölése valamennyi Habsburg uralkodóra, aki közvetlenül — vagy közvetve — az oszmán birodalom hódító terjeszkedésének útjába került. Senki sem vitatja Ausztria népeinek a törökellenes harcokban vállalt áldozatait, de az oszmán hódítók Bécs elleni támadásának kudarcra, s ezzel a török terjeszkedés végleges kifulladására, nem vezethető vissza csupán I. Lipót abszolutizmusára. Sokkal inkább a kelet- és közép-európai népek hazájuk felszabadításáért folytatott (és sokszor magára hagyott) évszázados küzdelme, majd annak nyomában egy európai szövetséges koalíció, továbbá a török birodalom belső összeomlása a „felelős” azért, hogy a bécsi Stephansdom tornyára nem tűzték fel a félhordat és a lófarkas zászlót. Igaz, a török veszély több mint másfél évszázadon át az osztrák birodalom legaggasztóbb gondjai közé tartozott. Talán az akkori félelem és uralkodó közgondolkodás sarkallja a szerzőket arra, hogy rendkívül értékes forrásanyag alapján bemutassák a rettegett szultánok birodalmát, és bepillantást engedjenek az osztrák hétköznapiakba, felhasználván a legjelentősebb török forrásokat, leírások-

kat is. Ezek közül a legérdekesebb Evlija Cselebi leírása a 16. századi Bécsről, amelyből a szerzők bőven idéznek, s amely szinte útikalauz volt a későbbi — és mindig Magyarországon átvonuló — hódító hadjáratok török vezetői, legutóbb éppen Kara Musztafa számára, akit Szentgotthárdnál vertek meg a császári csapatok.

A 17—18. század fordulójára a török kérdést még inkább az érdeklődés középpontjába állította. A 30 éves háború kiszorította a Habsburgokat Nyugat-Európa nagy részéről, s ott kerestek „teret” maguknak, amely a hanyatló török birodalom fennhatósága alatt állt, nevezetesen Kelet-Közép-Európában, a Duna-medencében és a Balkánon. Az itteni terjeszkedés feltétele természetesen a török kiűzése volt, s a hozott erőfeszítések nagyságát elsősorban ez a tény, nem pedig a keresztényi felszabadító háború motiválta.

A török elleni felszabadító harcok legnagyobb egyéniségévé Savoyai Jenő herceg emelkedett, aki a visszafoglalt területeken a Habsburg gyarmatosítás munkájának nagy részét is elvégezte. Savoyai Jenő elsősorban mint hadvezér él az utókor tudatában, holott valójában inkább pacifikálónak alkottot nagyot. A betelepítések nagy tervszerűséggel végrehajtott munkájának gondolata az ő agyában született meg, s nemcsak gazdasági célokat szolgált, hanem a Habsburg szupremácia eszköze is volt. Ez a délkelet-európai „súlypontpolitika” halálával megszűnt. A Habsburg-állam — II. József fiaskóval végződő török háborúját kivéve — a Németország feletti hegemonia megszerzésének hagyományos útjára lépett, amelynek csak az 1866-os königgrázi vereség vetett véget. Helyes volt-e ez? A szerzők a kérdésre nem adnak választ, bár sejtetik: a Savoyai Jenő-féle koncepcióhoz való ragaszkodás más folyást adott volna a Habsburgok történetének.

Mindettől függetlenül a 18. század mint a Habsburg ház csúcspontja jelenik meg az olvasó előtt. Mint ahogy a szerzők egyértelműen kifejezésre juttatják, III. Károly, Mária Terézia, II. József, a felvilágosodás nagytekintélyű uralkodói, csaknem egy évszázados nyugodt fejlődést biztosítottak a soknépű-nemzetiségű birodalom számára. A valóság persze nem volt ilyen problémamentes, bármennyire is ez érződik ki a mű sorából. A békés fejlődést végigszántották a dinasztikus háborúk, gazdasági megrázkódtatások (amelyek nem egy esetben az államcsődig jutottak, különösen III. Károly alatt) amellet, hogy a jozefinizmus türelmetlen s a birodalom szerkezetét, hagyo-

mányait, belső erőviszonyait figyelembe nem vevő politikájá a szétesés veszélyét is előrevetette. Nem kétséges, hogy a Habsburgok 18. százada rendkívül ellentmondásos, és problémáit gyakorlatilag máig sem oldotta meg egészen a történettudomány. Ami egyértelmű, az az, hogy a felvilágosult Habsburg abszolutizmusnak nem kis szerepe volt a francia forradalom elementáris erejű betörése elhárításában s áttételesen bár, de az ellene való reakciós harcban is.

A francia forradalom, majd a Napóleon elleni háborúk egymásutánja az összeomlás szélére juttatta a Habsburgok és Metternichek államát. A burzsoá Anglia vezette európai reakciós koalíció azonban erősebbnek bizonyult az új Franciaországnál. E harcban szinte csodálatosnak tűnik, hogy Ausztria egyszerű népei vásárra viszik bőrüket egy elmaradott, spiclihalózáttal átszótt, feudális béklyókba vert államért, s mi több, a Marseillaise-zel szemben megszületik Haydn zenéjéből az osztrák néphimnusz, amely a Haschka-féle bárgyú szöveggel az idegen hódító elleni küzdelem mozgósító erejévé válik. Valami — eddig érthetetlen és nem tapasztalt — nemzeti öntudatról van szó, amely a szerzők bizonyítása szerint hatalmában tartott Beethoveneket, Haydnokat, Schuberteket, Grillparzereket is, úgyannyira, hogy a zsarnok (Napóleon) legyőzése után Beethoven ágyúörgésses győzelmi szimfóniáját játszották — a mester talán művészileg leggyengébb alkotását.

Napóleon bukása egyetemes történeti jelentőségének valódiságát talán Bécs érezte át legjobban, ahol a metternichi Európa, a forradalom rémétől egyelőre megszabadult feudális reakció hónapokig táncolt örömeiben.

A Szent Szövetség születésének napjainban senki sem gondolhatott arra a gyászos végre, amelyet 1848. március 13-a, a bécsi forradalom hozott: az a Metternich kancellár, akit a reakciós Szent Szövetség lelkeként örökített meg a történelem, a forradalmár bécsi tömegek elől kétségbeesetten menekült, maga után hagyva egy gyűlölt rendszer romjait. Az elválás a Ballhausplatztól, Metternich rezidenciájától, gyötrelmes és kiábrándító volt nemcsak az egykor mindenható kancellár, de leghívebb emberei, támaszai számára is. Maga a herceg nemcsak saját életműve összeomlását látta, hanem nagy elődei, Kaunitz, Savoyai Jenő alkotását, az Osztrák Birodalomét, a Habsburg-ház mindenekfelettségét is. Mint számos dologban, ezúttal is tévedett: a nemzetközi összefogás (értsd: az európai feudális

reakció) nem hagyta pusztulni sem a Habsburgokat, sem államukat. E mentési akció kiemelkedő személyisége a Metternich-tanítvány, Schwarzenberg herceg volt (a magyar szabadságharc egyik hőhéra), akinek korai, 1852-ben bekövetkezett halála a kétségbeesés könnyeit csalta a fiatal Ferenc József szemébe. Ezek a könnyek szimbolikus jelentőséggel bírtak: nem csak a megmentőt siratták, hanem a félelmetes jövőt is sejtették. Hogy mennyire így volt, bizonyítja, hogy a szerzők a jelentéktelen utódok légióját emlegetik, olyanokét, akik az elhalt nagyok örököseiként az örökséget fenntartani, majd az első világháború véres éveiben, a legnagyobb próbatétel idején, megmenteni nem tudták. A Ballhausplatz gyenge epigonok fészkévé vált. Csodálkozni lehet-e ezek után, hogy Dollfus kancellár hivatali szobájában lett náci merénylők áldozatává s Ausztria a náci csizmák prédájává?

Ami 1945. április 19-ig történt, a dolgok logikus folyamánya volt: a második világháború mérhetetlen áldozatait, elpusztult, felégetett, kirabolt ország. Mégis, a pusztulás magában hordta az újjáéledés és feltámadás magvát. Az 1955-ös békeszerződés pedig nemzetközileg szankcionálta a semleges, el nem kötelezett, független kis állam, az Osztrák Köztársaság létét. Ez az állam, a nagy múlt és hagyományok letéteményeseként, itt, Európa szívében, a különleges misszió szerepére vállalkozva, összekötő kapocs a két Európa, a két társadalmilag különböző világ között.

A magyar történeti fejlődéssel ezer szállal összekapcsolt Ausztria történetéről szóló mű mindig tanulságos a magyar olvasó számára. Az más kérdés, hogy az ország határain kívül álló szemlélő sok mindent másképpen lát. Elég utalni csak arra, hogy a 16—20. századi osztrák történelem nem kizárólagosan a mai Ausztria határain belüli ország történetével egyenlő. Ausztria soknemzetiségű, -népű birodalom volt, területe jórészt az egész Duna-medencét magában foglalta. Az itt élő népek története a birodalom történetének részét képezte. E népek történetének figyelmen kívül hagyása éppen ezért indokolatlan, s nemcsak szűk látókörűségre vall, hanem magának a tulajdonképpeni Ausztriának ezeréves fejlődését is torz megvilágításba állítja.

Ezen alapvető hiányosság ellenére a gazdag kiállítású mű hasznos olvasmány, amelyet különösen a történettudomány művelői forgathatnak nagy haszonnal.

Farkas Márton